

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทบทวนวรรณกรรม และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ เรื่อง การยอมรับเทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าวของเกษตรกรในหมู่บ้านชุมชนต้นแบบอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง เพื่อนำมาใช้สำหรับการกำหนดกรอบแนวคิด หลักการ ทฤษฎี ตัวแปรของการศึกษารวมทั้งการกำหนดประเด็นคำถามในการสร้างเครื่องมือการรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์และอภิปรายผลการศึกษา ประกอบด้วยสาระสำคัญ 6 ส่วน ดังนี้

1. สภาพพื้นฐานของอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง
2. เทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าว
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการยอมรับ
5. โครงการหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว
6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. สภาพพื้นฐานของอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (<http://www.amphoe.com/menu.php?mid=1&am=763&pv=70>) กล่าวถึงข้อมูลอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ดังนี้

1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอสามโก้ มีพื้นที่ 89.56 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 55,975 ไร่ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดอ่างทองไปทางทิศตะวันตก ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3064 แล้วแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3195 ระยะทางประมาณ 29 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอต่างๆ ในจังหวัดอ่างทองและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอโพธิ์ทอง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอโพธิ์ทองและอำเภอวิเศษชัยชาญ
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอวิเศษชัยชาญ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอศรีประจันต์ (จังหวัดสุพรรณบุรี)

1.2 ประวัติความเป็นมา

“สามโก้” เดิมเป็นชื่อของหมู่บ้านที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากอยู่ในเส้นทางเดินทัพสมัยก่อน กล่าวคือหากพม่าจะยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาผ่านทางด่านเจดีย์สามองค์จะต้องเดินทัพผ่านบ้านสามโก้เสมอ และเมื่อกองทัพไทยยกไปตีพม่าก็มักจะผ่านบ้านสามโก้เช่นกัน ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารราว พ.ศ. 2091 เมื่อคราวที่สมเด็จพระสุริโยทัยขาดคอช้าง และหนังสือเรื่องไทรยบพม่าพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2135 เมื่อคราวที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงชนช้าง พระองค์ก็เสด็จยกกองทัพหลวงผ่านบ้านสามโก้เพื่อไปตั้งรับทัพพระมหาอุปราชาที่สุพรรณบุรี

บ้านสามโก้ในอดีตขึ้นกับเมืองวิเศษชัยชาญและเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอวิเศษชัยชาญ เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2506 ทางราชการได้ยกฐานะตำบลสามโก้เป็นกิ่งอำเภอสามโก้ และต่อมาเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2508 จึงได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอสามโก้จนถึงปัจจุบัน (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดอ่างทอง, <http://www.angthongnews.com/welcome/?p=1055>)

1.3 ด้านการปกครอง

ส่วนภูมิภาค : แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 5 ตำบล 37 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลสามโก้ ตำบลราษฎรพัฒนา ตำบลมงคลธรรมนิมิต ตำบลอบทม ตำบลโพธิ์ม่วงพันธ์ ส่วนท้องถิ่น : ประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลสามโก้ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสามโก้ ตำบลราษฎรพัฒนาและตำบลมงคลธรรมนิมิตทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล

อบทม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลอบทมทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ม่วงพันธ์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโพธิ์ม่วงพันธ์ทั้งตำบล

1.4 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม โดยทั่วไปมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อนอากาศค่อนข้างร้อนอบอ้าว เริ่มจากเดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม และจะมีความแห้งแล้งมาก ในช่วงเดือนมิถุนายน-พฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มจากเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม และจะมีฝนตกชุกในช่วงเดือนมิถุนายน-กันยายน ฤดูหนาวอากาศค่อนข้างเย็น เริ่มเดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ของทุกปีอุณหภูมิเฉลี่ยต่อปีประมาณ 33 องศาเซลเซียส

1.5 ทรัพยากรธรรมชาติ

- 1) บึงสามโก้ อยู่บริเวณหมู่ที่ 5 ตำบลสามโก้ และหมู่ที่ 1 ตำบลอบทม
- 2) บึงสามขาว อยู่บริเวณหมู่ที่ 2 ตำบลอบทม
- 3) บึงบ้านเชียง อยู่บริเวณหมู่ที่ 2 ตำบลโพธิ์ม่วงพันธ์
- 4) บึงห้วยแพบ อยู่บริเวณหมู่ที่ 6 ตำบลอบทม

1.6 จำนวนประชากร

จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น	จำนวน	5,207 ครัวเรือน
จำนวนประชากรทั้งหมด	จำนวน	18,932 คน
แยกเป็น	ชาย	จำนวน 9,134 คน
	หญิง	จำนวน 9,798 คน

ความหนาแน่นของประชากร 211 คน/ตารางกิโลเมตร

1.7 การประกอบอาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาปลูกข้าว พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูก คือ พันธุ์ปทุมธานี 1 และ กข 31 รองลงมาคือ การทำสวนไม้ผล ได้แก่ ส้มโอ มะม่วง ฝรั่ง พุทรา องุ่น เป็นต้น ส่วนการเลี้ยงสัตว์มีบ้างบางครัวเรือน เช่น การเลี้ยงวัว ควาย ไก่ เป็ด สุกร ปลา และรับจ้างทั่วไปในไร่นา และในโรงงานอุตสาหกรรมภายในจังหวัดและเขตจังหวัดใกล้เคียง นอกจากนี้ ยังมีการทำขนมไทย เช่น ขนมกล้วย ขนมสายบัว ขนมตาล ขนมฟักทอง และเครื่องจักรสานจากผักตบชวาด้วย

1.8 ฐานะความเป็นอยู่และสภาพหนี้สิน

จากการสำรวจพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมีฐานะความเป็นอยู่ระดับปานกลาง เพราะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว คือปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว หรือมีการเลี้ยงสัตว์บ้างบางครัวเรือน และไม่มีอาชีพเสริมหลังการปลูกข้าวหรือช่วงระหว่างการปลูกข้าว

สภาพหนี้สิน พบว่า ส่วนใหญ่ประชาชนจะมีการกู้ยืมเงินทุนเพื่อนำไปประกอบอาชีพกับกองทุนหมู่บ้าน กองทุนออมทรัพย์ และบางส่วนมีการกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) รวมถึงหนี้สินนอกระบบ ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีหนี้สินคือ การซื้อปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย สารเคมีกำจัดโรคและแมลง เครื่องจักรกลทางการเกษตร และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การส่งบุตรหลานศึกษาเล่าเรียนในระดับสูง

1.9 รายได้เฉลี่ยของประชาชน

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดอ่างทอง สํารวจข้อมูลรายได้เฉลี่ยของประชาชน ปี 2554 พบว่า รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของประชาชนในอำเภอสามโก้ มีรายได้ 52,542.46 บาท (<http://www3.cdd.go.th/angthong>)

1.10 พื้นที่ทำการเกษตร

สำนักงานเกษตรจังหวัดอ่างทอง รายงานข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรของอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง โดยมีครัวเรือนเกษตรกร 3,144 ครัวเรือน พื้นที่การเกษตร 56,000 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่นาปี 37,758 ไร่ พื้นที่นาปรัง 31,295 ไร่ ไม้ผล 3,202 ไร่ พืชไร่ 27 ไร่ พืชผัก 510 ไร่ สุกกร 6,536 ตัว เป็ด 35,333 ตัว โค 1,504 ตัว ปลา 481 บ่อ เป็นต้น (<http://samko.angthong.doae.go.th/html/page2.htm>)

2. เทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าว

กรมการข้าว (2554 : 9 - 31) ได้จัดทำแนวทางการลดต้นทุนการผลิตข้าวในรูปแบบของเทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าว เพื่อขยายผลให้กลุ่มเกษตรกรนำไปใช้ในการผลิตข้าวที่สามารถเพิ่มศักยภาพการผลิตและการตลาด ซึ่งมีเทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าวทั้งหมด 9 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว

2.1.1 ใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพดี ตรงตามพันธุ์ และมีความงอกไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 โดยเมล็ดพันธุ์ต้องมาจากแหล่งผลิตที่เชื่อถือได้จากกรมการข้าวหรือหน่วยงานอื่นหรือแหล่งผลิตของเกษตรกรที่กรมการข้าวรับรอง

2.1.2 การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์จะต้องมีความชื้นต่ำกว่า 14 เปอร์เซ็นต์ ในกระสอบ และต้องเก็บในยุ้งฉางที่มีการป้องกันการทำลายของศัตรูข้าว โดยเกษตรกรจะต้องหมั่นตรวจสอบดูแลอย่างสม่ำเสมอ

2.2 ด้านการปรับปรุงบำรุงดิน

2.2.1 ปลูกปุ๋ยพืชสด และไถกลบก่อนปลูกข้าว เพื่อเพิ่มปริมาณอินทรีย์วัตถุในดิน และตัดวงจรการระบาดของแมลงศัตรูพืช

2.2.2 ไถกลบตอซังข้าวหลังการเก็บเกี่ยว พร้อมทั้งปล่อยน้ำแช่ขังให้ท่วมฟางข้าว และใช้น้ำหมักชีวภาพที่มีสารเร่ง พด.2 ประมาณ 5 ลิตรต่อไร่ ใส่ในนาระหว่างไถกลบ

2.2.3 ใส่วัสดุปูนแก้ปัญหาดินเปรี้ยวจัด ดินกรด

2.2.4 ขังน้ำ 7 - 10 วัน และระบายน้ำทิ้งก่อนการไถเตรียมดิน เพื่อลดปริมาณสารพิษ เหล็ก อะลูมิเนียม ความเป็นกรด และความเค็มของดิน

2.2.5 ใส่ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ประมาณ 500 กิโลกรัมต่อไร่ ในนาระหว่างไถกลบ เพื่อช่วยปรับปรุงบำรุงดิน

2.3 การเตรียมดิน

2.3.1 การเตรียมดินเป็นวิธีการสร้างสภาพที่เหมาะสมสำหรับการงอก และเจริญเติบโตของต้นข้าว เพื่อปลดปล่อยธาตุอาหารของดิน และยังเป็นกำจัดการกำจัดวัชพืช โรค แมลง และสัตว์ศัตรูข้าวบางชนิดได้

2.3.2 ไม่ควรเผาฟาง เพื่อลดการสูญเสียไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และจุลินทรีย์ในดิน และเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน

2.3.3 การไถ ควรเตรียมดินอย่างน้อย 2 ครั้ง โดยการไถตะ ให้ใช้รถแทรกเตอร์ขนาดเล็ก และใช้จอบหมุนเป็นอุปกรณ์ในการเตรียมดิน การไถแปร/ทำเทือก ให้ใช้รถแทรกเตอร์ขนาดเล็ก และใช้จอบหมุนเป็นอุปกรณ์ในการเตรียมดิน

2.3.4 ปรับหน้าดินให้เรียบสม่ำเสมอ เพื่อลดการเกิดของวัชพืช และให้ต้นข้าวเจริญเติบโตได้อย่างสม่ำเสมอ

2.4 ด้านวิธีการปลูก จำแนกตามวิธีการปลูก ซึ่งเกษตรกรสามารถเลือกวิธีการปลูกให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่การผลิตข้าว ดังนี้

2.4.1 นาหว่านแห้ง เป็นการปลูกในพื้นที่อาศัยน้ำฝน ซึ่งจะเตรียมดินและหว่านข้าวพร้อมกัน เมื่อดินมีความชื้นข้าวจะสามารถเจริญเติบโตได้

2.4.2 หว่านน้ำตาม เป็นวิธีที่นิยมปลูกกันมากที่สุดในปัจจุบัน ช่วยลดต้นทุนการผลิตในด้านแรงงาน และหากมีการปฏิบัติที่ดีให้ผลผลิตสูง

2.4.3 ปักดำ เป็นวิธีการทำนาแบบดั้งเดิม นิยมทำในพื้นที่นาขนาดเล็ก ให้ผลผลิตสูง แต่มีข้อจำกัดในด้านแรงงาน

2.4.4 โยนกล้า เป็นวิธีการที่ต้องเตรียมกล้าในถาดเพาะกล้า ให้ผลผลิตสูง เช่นเดียวกับการปักดำ ลดต้นทุนการใช้เมล็ดพันธุ์ สารเคมีกำจัดวัชพืช และค่าแรงงาน

2.4.5 อัตราเมล็ดพันธุ์ที่แนะนำ หากเป็นนาหว่าน ใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ 20 - 25 กิโลกรัมต่อไร่ นาดำ ใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ 5 - 10 กิโลกรัมต่อไร่ นาโยนกกล้า ใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ 4 - 5 กิโลกรัมต่อไร่

2.5 ด้านการกำจัดวัชพืช

2.5.1 การใช้สารกำจัดวัชพืช ก่อนวัชพืชงอกหรือหลังหว่านข้าวทันที แต่ไม่เกิน 4 วัน และใช้สารกำจัดวัชพืชตรงตามชนิดวัชพืชที่ระบาด

2.5.2 การใช้สารกำจัดวัชพืช ก่อนใช้ในช่วงหลังหว่านข้าว ควรประเมินการระบาดของวัชพืช ซึ่งควรเริ่มใช้เมื่อพบว่าวัชพืชระบาดในนาไม่เกิน ร้อยละ 20 ของพื้นที่นาทั้งหมด

2.5.3 การใช้สารกำจัดวัชพืชก่อนหว่านปุ๋ยเคมี

2.5.4 การใช้สารกำจัดวัชพืช ควรใช้ในกรณีที่ไม่มีฝนตก ไม่มีน้ำขัง หลังฝนแล้วประมาณ 3 วัน นำน้ำเข้านา

2.6 ด้านการจัดการน้ำ

2.6.1 การทำเทือก ให้ระบายน้ำออกแล้วจึงหว่านข้าว เพื่อป้องกันการทำลายของศัตรูข้าว

2.6.2 การรักษาระดับน้ำ โดยหลังจากข้าวงอก 7 วัน ให้รักษาระดับน้ำประมาณ 5 เซนติเมตร เพื่อลดการเกิดวัชพืช ช่วงข้าวแตกกอ สร้างรวงอ่อน และข้าวออกดอกให้รักษาระดับน้ำประมาณ 10 - 15 เซนติเมตร เพื่อให้ข้าวเจริญเติบโต และระบายน้ำให้แห้งก่อนเก็บเกี่ยว 15 วัน เพื่อเร่งให้ข้าวสุกเร็วขึ้นและสะดวกต่อการเก็บเกี่ยว

2.7 ด้านการใช้ปุ๋ยเคมี

2.7.1 การปุ๋ยเคมีควรใช้ให้เหมาะสมกับสภาพดิน และใส่ในอัตราที่เหมาะสม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณธาตุอาหารในดิน

2.7.2 เวลาที่ใส่ปุ๋ยจะต้องเหมาะสมกับการเจริญเติบโตของข้าว เช่น ใส่ปุ๋ยเคมี สูตร 16-20-0 และ 16-8-8 ในระยะปักดำข้าว หรือหลังข้าวงอก 1 เดือน ในนาหว่าน

2.7.3 การใส่ปุ๋ยเคมีที่เหมาะสมกับชนิดของพันธุ์ข้าว เช่น ข้าวไม่ไวต่อช่วงแสง ให้ใส่ปุ๋ย 3 ครั้ง ส่วนข้าวไวต่อช่วงแสงให้ใส่ปุ๋ย 2 ครั้ง

2.7.4 การใช้ปุ๋ยเคมีตามโปรแกรมดินไทย และคำแนะนำการจัดการดินและปุ๋ยรายแปลง ซึ่งจะสามารถคำนวณปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีตามชนิดของแม่ปุ๋ยในแต่ละท้องถิ่น รวมถึงต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมีได้

2.8 ด้านการป้องกันกำจัดศัตรูข้าว

2.8.1 การหลีกเลี่ยงการใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ข้าวมากเกินไป ทำให้ต้นข้าวหนาแน่น แปลงนาที่มีความชื้นสูง ซึ่งเป็นสภาพที่เหมาะสมต่อการเกิดโรค รวมถึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และอาศัยของแมลงศัตรูข้าว

2.8.2 การหลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมีมากเกินไป ทำให้ต้นข้าวอวบ โรคและแมลงจะเข้าไปทำลาย โดยเฉพาะโรคไหม้และโรคเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล

2.8.3 การหลีกเลี่ยงการปลูกข้าวพันธุ์เดียวในพื้นที่กว้างอย่างต่อเนื่อง และหมั่นตรวจพื้นที่นาอย่างสม่ำเสมอ พร้อมทั้งวางแผนป้องกันกำจัดศัตรูข้าวอย่างถูกต้อง

2.8.4 การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูข้าวที่เหมาะสมกับชนิดโรคและศัตรูข้าว

2.8.5 เมื่อมีการอพยพและเกิดการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลเข้ามาวางไข่ในแปลงนาในระยะข้าวยังเล็ก ให้นำน้ำเข้านา เพื่อลดจำนวนไข่ที่ฟักออกของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล

2.9 ด้านการเก็บเกี่ยว

2.9.1 การระบายน้ำก่อนเก็บเกี่ยว 15 วัน เพื่อให้ข้าวมีคุณภาพดี มีเปอร์เซ็นต์เมล็ดเต็มมีสูง และช่วงเก็บเกี่ยวคินในนาแห้ง ทำให้รถและคนเข้าไปเก็บเกี่ยวได้สะดวก

2.9.2 การเก็บเกี่ยวข้าวในระยะปลับปลิง เพื่อให้ได้ข้าวที่มีความชื้นเหมาะสม และสุกสม่ำเสมอ

2.9.3 การตากข้าวประมาณ 2 - 3 แดด ติดต่อกันบนผ้าใบหรือพลาสติก โดยเกลี่ยข้าวให้มีความหนา 5 - 10 เซนติเมตร ทุก 2 - 3 ชั่วโมง หรือวันละประมาณ 3 - 4 ครั้ง ให้ข้าวมีความชื้นประมาณ 12 - 14 เปอร์เซ็นต์ เพื่อให้ได้ข้าวที่มีคุณภาพดีเมื่อนำไปสี

2.9.4 การเก็บรักษา ควรเก็บในยุ้งฉางที่มีความสะอาด และมีการป้องกันกำจัดศัตรูในโรงเก็บ บรรจุในกระสอบป่านที่สะอาดและมีสภาพดี นำไปวางเรียงบนไม้รองที่อยู่สูงจากพื้น 5 - 6 นิ้ว

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ

3.1 ความหมายของทัศนคติ

Allport (อ้างถึงในกนกวรรณ สรหงษ์, 2540 : 8) ได้ให้ความหมายของทัศนคติว่า หมายถึง ภาวะความพร้อมของจิตใจและประสาทอันเกิดจากประสบการณ์ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางหรือมีอิทธิพลในการตอบสนอง (response) ของบุคคลที่มีต่อสถานการณ์ (situations) และวัตถุต่างๆ (object)

Rokcach (อ้างถึงในกนกวรรณ สรหงษ์, 2540 : 18) ให้ความหมายของทัศนคติ คือ การผสมผสานหรือจัดระเบียบของความเชื่อที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือสถานการณ์ใด ผลรวมของความเชื่อนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวโน้มของบุคคลในการที่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองในลักษณะที่ชอบหรือไม่ชอบ

Thurestone (อ้างถึงในอำนาจ ปาสาศ, 2547 : 31) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นระดับความรู้สึกมากน้อยในด้านบวกหรือลบต่อสิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นอะไรก็ได้ เป็นต้นว่าสิ่งของ บุคคล บทบาท อंकการ ความคิด ฯลฯ ความรู้สึกเหล่านี้แสดงให้เห็นความแตกต่างว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

สามารถ เสถียรทิพย์ (2548 : 21) สรุปว่า ทัศนคติ หมายถึง สภาวะทางจิตใจของบุคคล ได้แก่ ความรู้สึก ความคิดเห็นที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่พร้อมจะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมทั้งทางบวก คือ พึงพอใจ ความสนใจ นิยมชมชอบ สนับสนุนและปฏิบัติด้วยความเต็มใจ หรือพฤติกรรมทางด้านลบ คือ เบื่อหน่าย ไม่สนใจ ขัดแย้ง ไม่รวมมือปฏิบัติงาน และทัศนคติเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามประสบการณ์และความรู้สึกที่ได้รับเพิ่มขึ้น

พรพิมล วรวิฑูรพวงษ์ (อ้างถึงในรุจ ศิริสัญลักษณ์, 2554 : 18) ให้ความหมายของทัศนคติว่า เป็นความเชื่อและความรู้สึกเชิงประมาณค่าของบุคคลทั้งทางบวกหรือลบที่มีต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งผ่านเข้ามาในประสบการณ์ของบุคคล และทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะแสดงออกตอบโต้ต่อสิ่งต่างๆ

Kretch and Crutchfield (อ้างถึงในรุจ ศิริสัญลักษณ์, 2554 : 18) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นผลรวมของกระบวนการที่ก่อให้เกิดพลังจูงใจ อารมณ์ การรับรู้ และกระบวนการรู้การเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์รอบข้างของบุคคล

แพรวภัทร ยอดแก้ว (<http://www.gotoknow.org/posts/280647>) สรุปว่า ทัศนคติเป็นความรู้สึก ความคิดหรือความเชื่อ และแนวโน้มที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคล เป็น

ปฏิกิริยาได้ตอบ โดยการประมาณค่าว่าชอบหรือไม่ชอบที่จะส่งผลกระทบต่อการตอบสนองของบุคคลในเชิงบวกหรือเชิงลบต่อบุคคล สิ่งของ และสถานการณ์ ในสภาวะแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ โดยที่ทัศนคตินี้ สามารถเรียนรู้หรือจัดการได้โดยใช้ประสบการณ์ และทัศนคตินั้นสามารถที่จะรู้หรือถูกตีความได้จากสิ่งที่คนพูดออกมาอย่างไม่เป็นทางการหรือจากการสำรวจที่เป็นทางการหรือจากพฤติกรรมของบุคคลเหล่านั้น

สรุป ทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และเป็นสิ่งกำหนดทิศทางการแสดงพฤติกรรมหรือแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อสิ่งต่างๆ ทั้งทางบวกและทางลบ โดยทัศนคติสามารถสร้างขึ้นได้ และเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นถ้าทราบทัศนคติของบุคคลใดก็จะสามารถทำนายพฤติกรรมของบุคคลนั้นได้ เนื่องจากโดยปกติคนเรามักแสดงพฤติกรรมในทิศทางที่สอดคล้องกับทัศนคติ

3.2 องค์ประกอบของทัศนคติ

ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม (อ้างถึงในอำนาจ ปาลาศ, 2547 : 32), สุชา จันทน์เอม (อ้างถึงในสามารถ เสถียรทิพย์, 2548 : 22) และรุจ ศิริสัตย์ลักษณ์ (2554 : 19) กล่าวว่า ทัศนคติมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่

3.2.1 ความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Component) เป็นประสบการณ์ที่บุคคลได้รับจากบุคคลอื่น วัตถุ หรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความรู้ ความคิด หรือความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งความรู้ความเข้าใจจะมีส่วนเป็นตัวกำหนดทัศนคติของบุคคลไปในทิศทางเดียวกันหรือทิศทางตรงกันข้าม กล่าวคือ หากบุคคลมีความรู้ความเข้าใจหรือความเชื่อ่ว่าสิ่งใดดี ก็มักจะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่หากมีความรู้มาก่อนว่าสิ่งใดไม่ดีจะมีทัศนคติไปในทิศทางตรงกันข้าม คือ มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น

3.2.2 ความรู้สึกหรืออารมณ์ (Affective Component) เป็นการแสดงความรู้สึก อารมณ์หรือค่านิยมต่อสิ่งที่บุคคลมีทัศนคติ ซึ่งแตกต่างกันในแต่ละบุคคล ทำให้เกิดทัศนคติในทางใดทางหนึ่งต่อเรื่องนั้นๆ สิ่งที่ทำให้บุคคลมีความรู้สึกหรืออารมณ์ต่อสิ่งที่เขามีทัศนคติ คือ ความเชื่อ ประสบการณ์ หรืออารมณ์อื่นๆ ที่มาผลักดันโดยบุคคลนั้นไม่รู้ตัว กล่าวคือ หากบุคคลมีความรู้สึกหรือชอบพอในบุคคลใดหรือสิ่งใด ก็จะช่วยให้บุคคลมีทัศนคติที่ดีต่อบุคคลนั้นหรือสิ่งนั้น แต่ถ้าหากมีความรู้สึกเกลียดบุคคลใดหรือสิ่งใด ก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อบุคคลนั้นหรือสิ่งนั้น

3.2.3 พฤติกรรมหรือแนวโน้มในการแสดงออก (Behavioral Component) เป็นความโน้มเอียงที่บุคคลพร้อมจะกระทำหรือแสดงพฤติกรรมตอบโต้บางอย่างออกมามาตามทัศนคติ ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นเกิดจากความรู้และความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง กล่าวคือ หากบุคคลมีความเชื่อว่าเป็นบุคคลนั้นหรือสิ่งนั้นไม่ดี ก็จะเกิดความรู้สึก

และแสดงพฤติกรรมออกมาว่าไม่ชอบหรือหลีกเลี่ยงบุคคลนั้นหรือสิ่งนั้น สอดคล้องกับพรพิมล วรวิฑูรทพงศ์ (อ้างถึงในรุจ ศิริสัญลักษณ์, 2554 : 20) กล่าวว่า พฤติกรรมที่บุคคลจะแสดงต่อสิ่งที่มีทัศนคติขึ้นอยู่กับความรู้สึกต่อสิ่งนั้น และความต้องการติดต่อบปะกับสิ่งนั้น ซึ่งความรู้สึกแบ่งเป็น 2 ทาง คือ ความรู้สึกทางบวกและทางลบ ส่วนความต้องการติดต่อบปะ ก็แบ่งเป็น 2 ทางเช่นกัน คือ การแสวงหาการติดต่อบปะและการหลีกเลี่ยงติดต่อบปะ

3.3 ลักษณะของทัศนคติ

Allport (อ้างถึงในกนกวรรณ สรหงษ์, 2540 : 9) อธิบายลักษณะของทัศนคติ ดังนี้

1) เป็นภาวะทางจิตและประสาทซึ่งแสดงออกได้ทางพฤติกรรม เช่น รักเกลียด โกรธ เป็นต้น

2) เป็นความพร้อมที่ตอบสนอง คือ เมื่อมีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งใดก็พร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งนั้นตามลักษณะทัศนคติที่เกิดขึ้น

3) เป็นสิ่งที่มีขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดขึ้นอย่างเป็นกลุ่มและจัดระเบียบไว้ในตัวเอง คือ เมื่อเกิดทัศนคติต่อสิ่งใดแล้วก็จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกัน และจะติดตามมาพร้อมพฤติกรรมที่ความสัมพันธ์กัน เช่น ดีใจก็จะยิ้ม โกรธก็จะหน้าบึ้ง เป็นต้น

4) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ หมายความว่า ประสบการณ์มีส่วนช่วยในการสร้างทัศนคติได้ดี

5) เป็นพลังสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออก หมายถึง การแสดงออกของพฤติกรรมต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับทัศนคติเป็นสำคัญ

ส่วนธงชัย สันติวงษ์ (อ้างถึงในอภิชาติ คาเอก, 2553 : 36) ได้สรุปคุณลักษณะของทัศนคติไว้ ดังนี้

1) ทัศนคติเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ภายใน กล่าวคือ เป็นเรื่องของระเบียบความนึกคิดที่เกิดขึ้นภายในของแต่ละบุคคล

2) ทัศนคติจะมีใช้สิ่งที่มีมาแต่กำเนิด แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ที่คนได้เกี่ยวข้องอยู่ด้วยในภายนอก และทัศนคติจะก่อตัวจากการประเมินหลังจากที่ได้เกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกดังกล่าว แสดงว่า ทัศนคติที่มีอยู่จะเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

3) ทัศนคติจะมีลักษณะมั่นคงถาวร กล่าวคือ ภายหลังจากที่ทัศนคติได้ก่อตัวขึ้นแล้ว ทัศนคตินั้นจะมีความมั่นคงถาวรตามสมควรและไม่เปลี่ยนแปลงทันทีที่ได้รับตัวกระตุ้นที่แตกต่างไป ทั้งนี้เพราะทัศนคติที่ก่อตัวขึ้นนั้นจะมีกระบวนการคิด วิเคราะห์ ประเมิน และสรุปจัดระเบียบเป็นความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงย่อมต้องใช้เวลาเพื่อกระบวนการดังกล่าวด้วย

4) ทักษะจะมีความหมายอ้างอิงถึงตัวบุคคลและสิ่งของเสมอ ทักษะไม่ได้เกิดขึ้นมาจากภายในแต่เป็นสิ่งที่ก่อตัว หรือเรียนรู้จากสิ่งที่มีตัวตนที่อ้างอิงได้ สิ่งที่ใช้อ้างอิงเพื่อการสร้างทักษะคืออาจจะเป็นตัวบุคคล กลุ่มคน สถาบัน สิ่งของ ค่านิยม เรื่องราวทางสังคม หรือแม้แต่ความนึกคิดต่างๆ

3.4 การเกิดและการสร้างทัศนคติ

3.4.1 การเกิดทัศนคติ

รุจ ศิริสถิตย์ลักษณ์ (2554 : 21) กล่าวว่า ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้ ในขณะที่บุคคลอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม บุคคลจะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมต่างๆ เกิดเป็นประสบการณ์ขึ้น ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ทำให้เกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งต่างๆ และแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้มาในลักษณะใดลักษณะ สำหรับแหล่งที่ทำให้เกิดทัศนคติหรือแหล่งทัศนคติของบุคคล (Sources of attitude) มีหลายแหล่งด้วยกัน ได้แก่

1) **ประสบการณ์เฉพาะด้าน (Specific experiences)** เป็นประสบการณ์เฉพาะอย่างที่บุคคลได้พบกับเหตุการณ์นั้นมาด้วยตัวเอง และประสบการณ์นั้นทำให้เกิดความฝังใจ กลายเป็นทัศนคติของเขา

2) **การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (Communication with others)** จากการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในสังคม ทำให้บุคคลรับเอาทัศนคติเข้าไปโดยไม่ตั้งใจ นอกจากสื่อบุคคลแล้วยังมีสื่ออื่นๆ อีกที่มีอิทธิพลในการสร้างทัศนคติ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ

3) **แบบอย่าง (Models)** ทัศนคติอาจพัฒนาหรือเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลยอมรับอิทธิพลของบุคคลอื่นจากการเลียนรูปแบบของบุคคลที่เราชื่นชมหรือยอมรับนับถือ จึงต้องการสร้างพฤติกรรมของตนขึ้นให้เหมือนกับบุคคลในตัวเอง

4) **อิทธิพลจากสถาบันทางสังคม (Institutional factors)** บุคคลอาจเกิดเจตคติจากอิทธิพลของสถาบันต่างๆ ในสังคม ได้แก่ โรงเรียน วัด ครอบครัว หน่วยงานต่างๆ สมาคม ตลอดจนองค์กรต่างๆ เป็นต้น ซึ่งสถาบันเหล่านี้มีกฎระเบียบ ข้อบังคับ และขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งจะมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมไปสู่ลูกหลาน ซึ่งบุคคลจะถูกกล่อมเกลาคัดลอกจนเกิดการเรียนรู้แบบแผนพฤติกรรมและวัฒนธรรมโดยสังคม เพื่อจะได้ทราบถึงบทบาทที่ควรจะต้องแสดงออกมาให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนในสังคม

ซึ่งสอดคล้องกับปัญญาเดช พันธุ์วัฒน์ และสุธาสิณี เตยสรรเสริญ (2551 : 13) กล่าวว่า ทักษะของมนุษย์นั้นได้มาจากกระบวนการที่ค่อนข้างซับซ้อน ซึ่งเรียกว่า สังคมประกิด (Socialization) กระบวนการสังคมนิยมหรือกระบวนการอบรมสั่งสอนนั้นมีเจตนาที่สำคัยคือ สอนให้มนุษย์รับทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้อง เหมาะสมกับสังคมและเป็นประโยชน์ต่อผู้รับ ซึ่งบุคคลสามารถรับทัศนคติได้ 3 วิธี คือ 1) การติดต่อโดยตรง 2) การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ทัศนคตินั้นๆ และ 3) กระบวนการสังคมนิยมในครอบครัว เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็จะอาจจะรับทัศนคติจากกลุ่มคนที่เรานิยมชมชอบ

3.4.2 การสร้างทัศนคติ

ทัศนคติของบุคคลสามารถที่จะสร้างขึ้นได้ ซึ่งเป็นการสร้างทัศนคติที่ไม่มีอยู่ก่อนในตัวบุคคลให้เกิดมีขึ้น หรือเป็นการเสริมแรงทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้เข้มข้นยิ่งขึ้น บุคคลรอบข้างในสังคมนับเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างทัศนคติขึ้น ทัศนคติจึงสร้างขึ้นโดยได้รับอิทธิพลจากครอบครัว โรงเรียน เพื่อนฝูง กลุ่มต่างๆ ในสังคม สื่อมวลชนและสิ่งรอบตัวบุคคล (รุจ ศิริสัตย์ลักษณ์, 2554 : 22) ซึ่งสุชา จันทน์เอม (อ้างถึงใน กนกวรรณ สรหงษ์, 2540 : 20) กล่าวถึง องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติที่ควรคำนึง มีดังนี้ คือ

1) วัฒนธรรม (Culture) มีอิทธิพลต่อชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายวัฒนธรรมแตกต่างกันไป เริ่มจากครอบครัว โรงเรียน วัด สถาบันอื่นในสังคม สื่อสารมวลชนต่างๆ

2) ครอบครัว (Family) ถือเป็นแหล่งแรกที่อบรมให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ จึงมีอิทธิพลมากที่สุดในการสร้างทัศนคติ ตลอดจนปลูกฝังทัศนคติในการดำเนินชีวิต มีผู้สำรวจพบว่า ทัศนคติของพ่อ แม่กับลูกจะมีความคล้ายคลึงกันมาก

3) กลุ่มเพื่อน (Peer group) มีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติเพราะบุคคลต้องการการยอมรับ ต้องการคำแนะนำ หรือความช่วยเหลือจากเพื่อน

4) บุคลิก (Personality) บุคลิกภาพแตกต่างกันจะมีทัศนคติที่ไม่เหมือนกัน พรพิมล วรวิฑูรทพงศ์ (อ้างถึงในรุจ ศิริสัตย์ลักษณ์, 2554 : 22) กล่าวว่า การสร้างทัศนคติในขั้นแรกต้องสร้างความรู้ความเชื่อให้แก่บุคคลก่อน จากนั้นความรู้สึกและอารมณ์จะถูกสร้างขึ้นตามมา และเกิดการแสดงพฤติกรรมให้ปรากฏหลังจากเกิดความรู้แล้ว โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1) การสร้างองค์ประกอบด้วยความรู้หรือความเชื่อ โดยการจัดระเบียบสิ่งที่จะเรียนรู้ให้เป็นหมู่พวก เพื่อลดความซับซ้อนของประสบการณ์ของผู้เรียนและทำความเข้าใจในสิ่งนั้นได้ง่ายขึ้น

2) การสร้างองค์ประกอบด้านความรู้สึก เมื่อบุคคลเกิดความรู้และความเชื่อในสิ่งหนึ่งๆ แล้ว จะเกิดความรู้สึกหรืออารมณ์ทางบวกและทางลบซึ่งขึ้นอยู่กับความต่อสิ่งนั้นติดตามมา แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกต่างๆ สามารถถูกสร้างขึ้นโดยไม่ต้องตีความถึงนั้น แต่สามารถถูกสร้างขึ้นจากการวางเงื่อนไข หรืออาจเกิดจากจิตไร้สำนึกที่บุคคลเก็บเอาไว้ก็ได้

3) การสร้างองค์ประกอบด้านการแสดงออก การแสดงออกจะได้รับอิทธิพลจากปทัสถานสังคม ซึ่งจะบอกได้ว่าการแสดงออกแบบใดถูก และการแสดงออกแบบใดผิด บุคคลจะปฏิบัติตามเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มและสังคม

3.4.3 การสร้างทัศนคติในการยอมรับเทคโนโลยีหรือนวัตกรรม

รูด คีร์สธัญลักษณ์ (2554 : 29 - 31) กล่าวว่า การนำสิ่งใหม่ๆ เข้ามาสังคมเพื่อทดแทนวิธีการปฏิบัติแบบเก่า มักจะมีคนกลุ่มหนึ่งที่มีปฏิกริยาต่อต้านสิ่งใหม่นั้น ซึ่งอาจมาจากความเคยชินต่อการปฏิบัติแบบเดิม หรือสิ่งใหม่นั้นขัดแย้งกับความเชื่อเดิม ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องหรือรู้เพียงครั้งๆ กลางๆ กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงจะทำให้ตนเสียผลประโยชน์ หรือยังมองไม่เห็นคุณค่าของการเปลี่ยนแปลงไปใช้วิธีการใหม่ การที่บุคคลยังฝังแน่นและยึดติดอยู่กับสิ่งต่างๆ โดยไม่ยอมเปลี่ยนแปลงรับเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ เขาจะต่อต้านจนกว่าจะสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้นได้ การยอมรับจึงจะเกิดขึ้น วิธีการที่จะสามารถสร้างหรือเปลี่ยนทัศนคติเพื่อให้เกิดการยอมรับเทคโนโลยี นวัตกรรม หรือวิธีการปฏิบัติใหม่ๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อบุคคล มีวิธีการต่างๆ ได้แก่

1) การให้ข่าวสารความรู้ โดยการให้ข่าวสารความรู้ที่น่าเชื่อถือได้ผ่านทางสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือสื่ออื่นๆ ที่เป็นที่นิยม ทั้งนี้เพราะบุคคลมีความรู้สึกว่าข่าวสารที่ออกจากวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์มักเป็นเรื่องที่สำคัญ ถ้าไม่เช่นนั้นคงไม่ตีแผ่หรือเผยแพร่ไปทั่วประเทศ

2) การเกลี้ยกล่อม เป็นการบอกเล่าชักชวนให้บุคคลนั้นเห็นคล้อยตามว่าสิ่งที่แนะนำเป็นความจริงและเป็นสิ่งที่ดี โดยอาจจะต้องให้คนที่มามีอิทธิพลเหนือจิตใจของบุคคลนั้นเป็นผู้เกลี้ยกล่อม หรือใช้วิธีการอ้างอิงผู้มีชื่อเสียงหากผู้ที่เกลี้ยกล่อมไม่ได้มีบทบาทที่สำคัญในสังคม ซึ่งจะต้องเลือกใช้วิธีการให้เหมาะสมเพราะแต่ละบุคคลย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไป

3) การเปลี่ยนความเชื่อ การที่จะทำใ้บุคคลนั้นเปลี่ยนทัศนคติได้จำเป็นต้องเปลี่ยนความเชื่อของเขาให้ได้เสียก่อน ซึ่งอาจจะต้องทำการทดลองหรือสาธิตให้เขาเห็นว่าสิ่งที่เขาเชื่อนั้นไม่ได้เป็นไปตามที่เขาเชื่อ และเขาควรเชื่อในสิ่งที่แนะนำ

4) การจัดให้ได้รับประสบการณ์โดยตรง โดยจัดใ้บุคคลนั้นได้รับประสบการณ์ที่มีกระบวนการที่ชัดเจน สามารถปฏิบัติได้ มีที่ปรึกษาคอยให้ความช่วยเหลือ และ

ทดลองทำงานเป็นกลุ่ม การสร้างประสบการณ์ที่พึงพอใจให้กับเขาจะทำให้เขาเปลี่ยนทัศนคติไปจากเดิมที่เคยได้รับประสบการณ์ที่ไม่พึงพอใจมาก่อน

5) วิธีการเปลี่ยนกลุ่ม การเป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง บุคคลย่อมรับเอาทัศนคติของกลุ่มนั้นมาเป็นของตนด้วย โดยเขาจะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ หรือข้อจูงใจใหม่ๆ จากคนในกลุ่ม ทำให้เกิดความรู้ ความคิดใหม่ ซึ่งอาจจะลบล้างทัศนคติเดิมที่มีอยู่ไปก็เป็นได้

6) การเปลี่ยนแปลงปทัสถานทางสังคม วิธีการนี้ค่อนข้างยาก เพราะจะต้องมีอำนาจหรือมีสถานการณ์ความจำเป็นจริงๆ จึงจะทำได้ ซึ่งต้องมีเรื่องของกฎระเบียบ วัฏปฏิบัติ หรือระเบียบทางสังคมบังคับให้คนในสังคมปฏิบัติตาม และเมื่อคนส่วนใหญ่ปฏิบัติตาม บุคคลอื่นๆ ย่อมต้องเปลี่ยนทัศนคติเพื่อเข้าเข้ากับคนส่วนใหญ่ในสังคมได้ และเมื่อเวลาผ่านไปก็จะกลายเป็นการประพฤติปฏิบัติที่เป็นสิ่งปกติของสังคมนั้นๆ

ซึ่งอภิชาติ คาเอก (2553 : 40) ได้สรุปไว้ว่า ทัศนคติจะเปลี่ยนแปลงได้เพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับขนาดความเข้มแข็งของทัศนคติที่มีอยู่ หรืออาจกล่าวได้ว่า โอกาสของการเปลี่ยนแปลงย่อมจะผันแปรในทางกลับกันกับขนาดของความเข้มแข็งของทัศนคติที่มีอยู่ นั่นคือหากทัศนคติมีความเข้มแข็งมาก โอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้วยวิธีการติดต่อสื่อสารที่ชักจูงใจย่อมจะกระทำได้ผลน้อยมากนั่นเอง

3.5 การวัดทัศนคติ

เชดส์ค็อกซ์ โฆวาสินธุ์ (อ้างถึงในพิชิต วรรณราช, 2549 : 9) กล่าวไว้ว่า ข้อตกลงเบื้องต้นในการวัดทัศนคติ มักจะมีข้อตกลง ดังนี้

1) การศึกษาทัศนคติเป็นการศึกษาความคิดเห็น ความรู้สึกของบุคคลที่มีลักษณะคงเส้นคงวา หรืออย่างน้อยเป็นความคิดเห็นหรือความรู้สึกที่ไม่เปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาหนึ่ง

2) ทัศนคติเป็นสิ่งที่ไม่สามารถวัดได้หรือสังเกตได้โดยตรง ฉะนั้น การวัดทัศนคติจึงเป็นการวัดทางอ้อมจากแนวโน้มที่บุคคลจะแสดงออกหรือประพฤติปฏิบัติอย่างมีระเบียบแบบแผนคงที่ไม่ใช่พฤติกรรมโดยตรงของมนุษย์

3) การศึกษาทัศนคติของบุคคลนั้นไม่ใช่เป็นการศึกษาแต่เฉพาะทิศทางทัศนคติของบุคคลเท่านั้น แต่ต้องศึกษาถึงระดับความมากน้อยหรือความเข้มของทัศนคตินั้นๆ ด้วย

ดังนั้น การวัดทัศนคติจึงเป็นการวัดที่ยุ่งยากพอสมควรเพราะเป็นการวัดคุณลักษณะภายในของบุคคลที่เกี่ยวกับอารมณ์ และความรู้สึก หรือเป็นลักษณะทางจิตใจ คุณลักษณะดังกล่าวมีการแปรเปลี่ยนได้ง่ายไม่แน่นอน ในการวัดทัศนคติจึงต้องวัดทางอ้อม โดยต้องครอบคลุมลักษณะ

ทั้งหมดเพื่อให้การวัดนั้นมีการเที่ยงตรงสูง การวัดทัศนคติสามารถทำได้หลายวิธี ในที่นี้จะขอ
นำเสนอวิธีการวัดทัศนคติที่ใช้กันแพร่หลาย 3 วิธี ดังนี้

3.5.1 การวัดทัศนคติด้วยวิธีของ Likert (อ้างถึงในอำนาจ ลาปาศ, 2547 : 34)
เป็นแบบทดสอบที่วัดความรู้สึก และความเชื่อของบุคคลทั้งทางบวกและทางลบ แล้วให้ผู้ตอบ
เลือกจากตัวเลือก 5 ตัว โดยกำหนดเป็นคะแนน ดังนี้

ทางด้านบวก กำหนดเป็นคะแนน ดังนี้		
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	5	คะแนน
เห็นด้วย	4	คะแนน
ไม่แน่ใจ เฉยๆ	3	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	2	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	1	คะแนน
ทางด้านลบ กำหนดเป็นคะแนน ดังนี้		
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	1	คะแนน
เห็นด้วย	2	คะแนน
ไม่แน่ใจ เฉยๆ	3	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	4	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	5	คะแนน

3.5.2 การวัดทัศนคติด้วยวิธีของ Osgood (อ้างถึงในอำนาจ ลาปาศ, 2547 : 35)
ซึ่งใช้วิธีที่เรียกว่า Semantic Differential Scale เป็นการให้บุคคลประเมินค่าต่อสิ่งของ สถานที่
เหตุการณ์ บุคคล โดยประเมินออกมาในรูปของคุณศัพท์หรือวลี สิ่งทีวัดนั้นควรจะพิจารณาถึง
องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ด้าน คือ

- 1) องค์ประกอบทางการประเมินค่า เช่น ดี-เลว ขม-หวาน ชอบ-ไม่ชอบ เป็นต้น
- 2) องค์ประกอบทางด้านศักยภาพจะเกี่ยวกับทางด้านศักยภาพกำลังงาน
- 3) องค์ประกอบทางการกระทำจะเกี่ยวกับปฏิกริยากิจกรรมการเคลื่อนไหว เช่น รวดเร็ว เชื่องช้า ร่าเริง หงอยเหงา เป็นต้น

3.5.3 การวัดทัศนคติด้วยวิธีของ Louis H. Guttman (อ้างถึงในอุไรพร นภาพันธุ์, 2553 : 10) ซึ่งใช้วิธีที่เรียกว่า “Scalogram Analysis” โดยมาตรวัดนี้มีชื่อเรียกอีกชื่อว่า “Cumulative Scale” วิธีวัดแบบนี้จะเป็นการตั้งคำถามเดียวไม่ซับซ้อน โดยมีคำตอบให้ตอบใช่หรือไม่ใช่ (Yes or No) ถ้าตอบรับข้อความใด ข้อความหนึ่งก็จะต้องปฏิเสธข้อความอีกข้อความหนึ่ง นั่นคือคำตอบ

ของข้อความใดข้อความหนึ่งจะใช้เป็นเครื่องทำนายคำตอบข้ออื่นของผู้ตอบด้วย เนื่องจากคำตอบแต่ละข้อมีความเกี่ยวโยงกันการใช้วิธี Guttman นี้ แม้ว่าจะใช้เวลามากในการสร้างแบบวัดชนิดนี้ แต่ผลที่ได้จะเป็นผลที่น่าเชื่อถือมาก

ดังนั้น ทักษะคิดจึงเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นพื้นฐานในการกำหนดทิศทางของพฤติกรรมมนุษย์ว่าจะไปในทิศทางใด คือ ชอบ ชื่นชม สนใจ เลือกรับ หรือในทิศทางลบ คือ ไม่ชอบ ไม่ชื่นชม ไม่สนใจ ไม่เลือกรับ การเข้าใจในเรื่องทักษะคิดจะทำให้สามารถทำนายพฤติกรรมได้อย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ เทคนิคในการวัดการเปลี่ยนแปลงทักษะคิดสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งในเรื่องการทำงาน และการดำเนินในชีวิตประจำวันได้

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการยอมรับ

4.1 ความหมายของการยอมรับ

อำนาจ ปาลาศ (2547 : 39) สรุปว่า การยอมรับเป็นขั้นตอน หรือกระบวนการในการรับเอาความคิดใหม่ สิ่งใหม่ที่คิดว่าดีกว่าสิ่งที่เป็นอยู่ โดยเริ่มต้นด้วยการรับรู้ ตัดสินใจ รับผิดชอบหรือทดลองแล้วนำไปปฏิบัติ

Rogers and Shoemaker (อ้างถึงในศักรินทร์ นันทจันทร์, 2550 : 9) กล่าวว่า การยอมรับเทคโนโลยีเป็นกระบวนการจัดจิตใจของแต่ละบุคคล โดยเริ่มจากการรับรู้ข่าวสารจนไปถึงการยอมรับและนำมาปฏิบัติได้อย่างเต็มที่

ฉลาม จันท์ช่วยนา (2550 : 8) สรุปไว้ว่า การยอมรับ คือ กระบวนการทางจิตใจและกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกร ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากได้รับความรู้ แนวความคิด ความชำนาญ ประสบการณ์ใหม่ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมไปจนถึงการยอมรับนวัตกรรมและนำไปใช้อย่างเปิดเผย

ประสงค์ ทองพันธ์ (2548 : 7) และบุหงา เขียวจำ (2550 : 7) ได้ให้ความหมายของการยอมรับสอดคล้องกัน โดยกล่าวว่า การยอมรับ หมายถึง กระบวนการทางจิตใจของแต่ละบุคคลที่ทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ทั้งจากความรู้ ความชำนาญ ตลอดจนประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้บุคคลนำเอาไปประพฤติปฏิบัติ

สำราญ คมศรี (2551 : 9) สรุปการยอมรับ หมายถึง กระบวนการในการรับรู้หรือการได้รับคำแนะนำจากผู้ที่มีความรู้ แนวคิด ประสบการณ์ และความชำนาญของแต่ละบุคคลนั้นๆ ทำให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์

กิตติมา นุชนานี (2553 : 40) กล่าวว่า การยอมรับเป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งใหม่และเกิดขึ้นในสมอง โดยผ่านขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่ขั้นแรกที่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งใหม่ไปจนถึงขั้นยืนยันการตัดสินใจที่กระทำไปแล้ว ซึ่งนับเป็นการตัดสินใจแบบพิเศษ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นกระบวนการและมีระยะเวลาที่ชัดเจน

สรุป การยอมรับ หมายถึง การที่เกษตรกรได้รับรู้ในสิ่งใหม่หรือแนวคิดใหม่ๆ ที่น่าสนใจ และนำเชื่อถือจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ผ่านกระบวนการตั้งแต่การได้ยินเกี่ยวกับแนวคิดใหม่ นำไปคิดไตร่ตรอง เรียนรู้ ตัดสินใจ ทดลองทำงานเกิดความมั่นใจและการสิ้นสุดลงด้วยการตัดสินใจยอมรับไปปฏิบัติ

4.2 กระบวนการยอมรับ

บุญธรรม จิตต์อนันต์ (2540 : 212 - 214) กล่าวถึงกระบวนการยอมรับ (adoption process) ว่าเป็นกระบวนการทางจิตใจของบุคคลซึ่งเริ่มต้นด้วยการเริ่มรู้ หรือได้ยินเกี่ยวกับแนวความคิดใหม่ แล้วสิ้นสุดลงด้วยการตัดสินใจยอมรับไปปฏิบัติ ซึ่งกระบวนการยอมรับเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการตัดสินใจ การที่บุคคลจะรับแนวคิดใหม่ไปปฏิบัติจะผ่านขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นเริ่มรู้หรือรับรู้ ขั้นสู่ความสำเร็จ ขั้นไตร่ตรอง ขั้นทดลองทำ และขั้นนำไปปฏิบัติ สอดคล้องกับ Rogers and Shoemaker (อ้างถึงในสุนันท์ สีสังข์, 2552 : 25) กล่าวถึง กระบวนการตัดสินใจในการยอมรับหรือปฏิเสธวิทยาการ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นความรู้ ขั้นสนใจ ขั้นตัดสินใจ และขั้นยืนยัน สามารถสรุปได้ ดังนี้

4.2.1 ขั้นที่ 1 ขั้นเริ่มรู้หรือรับรู้ (awareness) เป็นขั้นตอนแรกที่กลุ่มบุคคลเป้าหมายได้รับรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ ทำให้เกิดความตื่นตัวที่จะรับทราบเกี่ยวกับกิจกรรมเพื่อการประกอบอาชีพ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ การรับรู้อาจเกิดขึ้นโดยบังเอิญด้วยการพบเห็นด้วยตนเอง หรือโดยการเผยแพร่ ซึ่งนับเป็นขั้นสำคัญจึงต้องมีการจัดหรือกระตุ้นให้เกิดความสนใจ อันจะนำไปสู่ขั้นสุดท้ายคือการยอมรับหรือปฏิเสธ

4.2.2 ขั้นที่ 2 ขั้นสู่ความสำเร็จ (interest) เป็นขั้นที่บุคคลเป้าหมายแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้หรือแหล่งความรู้ต่างๆ ในรายละเอียดเพื่อให้ได้ความรู้ที่ชัดเจน บุคลิกภาพส่วนตัวและระเบียบของระบบสังคมอาจมีอิทธิพลต่อการแสวงหาแหล่งแนวคิดใหม่จากที่ไหน ความรู้จะไร แล้วจะดีความนั้นอย่างไร โดยบุคคลจะเริ่มสร้างเจตคติที่ชอบหรือไม่ชอบและพยายามคิดว่าจะนำแนวคิดใหม่นั้นไปใช้อย่างไร จะมีผลดี ผลเสียอย่างไร ซึ่งจะเข้าสู่ขั้นที่ 3

4.2.3 ขั้นที่ 3 ขั้นไตร่ตรอง (evaluation) เป็นขั้นที่บุคคลมีการไตร่ตรองเปรียบเทียบผลได้ผลเสียของเทคโนโลยีว่าเมื่อรับแนวคิดใหม่มาปฏิบัติแล้วจะสามารถแก้ปัญหาได้หรือไม่ และการเปลี่ยนแปลงตามเทคโนโลยีใหม่นั้นคุ้มหรือไม่ ถ้าเขาตั้งใจไตร่ตรองดูแล้ว รู้สึกว่าผลดีจะมีมากกว่าผลเสีย เขาก็จะตัดสินใจทดลองดูเพื่อให้เกิดความแน่ใจก่อนที่จะรับไปปฏิบัติจริงๆ

4.2.4 ขั้นที่ 4 ขั้นทดลองทำ (trial) เป็นขั้นของการทดลองว่าทำแล้วจะได้ผลตามที่คาดหวังหรือไม่ โดยทำการทดลองแต่เพียงเล็กน้อย เพราะเป็นการลดความเสี่ยงภัยในการตัดสินใจ เพื่อดูว่าจะเข้ากันหรือไม่กับสถานการณ์ในปัจจุบันของตน และผลจะออกมาตามที่คาดคิดไว้หรือไม่ เพราะการทดลองปฏิบัติก่อนเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปปฏิบัติจริง

4.2.5 ขั้นที่ 5 ขั้นนำไปปฏิบัติ (adoption) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการยอมรับที่กลุ่มบุคคลตัดสินใจรับเทคโนโลยีใหม่ๆ มาปฏิบัติจริงหลังจากที่ได้ทดลองปฏิบัติดูและทราบผลเป็นที่พอใจแล้ว

4.3 ประเภทบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยอมรับ

Rogers (อ้างถึงในณรงค์ สมพงษ์, 2543 : 96 - 97) สอดคล้องกับ Bertrand (อ้างถึงในทองพูน เฉิดสมบูรณ์, 2545 : 24) จำแนกลักษณะของบุคคลที่มีต่อการยอมรับนวัตกรรมออกเป็น 5 ประเภท คือ

4.3.1 กลุ่มนวัตกรรมหรือผู้นำทางนวัตกรรม (Innovator) บุคคลในกลุ่มนี้เป็นพวกหัวก้าวหน้า เป็นผู้ที่ไม่รู้ ชอบลองของใหม่ กล้าเสี่ยง มีการศึกษาและเศรษฐกิจดี มีความคิดก้าวหน้า เรียนรู้รวดเร็ว มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่บ่อยๆ หรือมีความสัมพันธ์กับโลกภายนอกมากกว่าคนอื่นๆ นวัตกรรมจึงเป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำความเข้าใจ ความรู้ทางเทคนิคที่ค่อนข้างซับซ้อน และพร้อมที่จะหันกลับมาที่เดิมเมื่อพบว่าความคิดใหม่ๆ ที่ยอมรับนั้นไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งอาจเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นวัตกรรมจะมีบทบาทสำคัญในกระบวนการแพร่กระจาย ในการริเริ่มเอานวัตกรรมใหม่ๆ จากภายนอกของระบบสังคมมาใช้ กลุ่มบุคคลประเภทนี้จะมีประมาณร้อยละ 2.5

4.3.2 กลุ่มผู้ยอมรับนวัตกรรมได้ง่าย (Early adoptor) บุคคลในกลุ่มนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบสังคมในท้องถิ่นมากกว่าผู้นำทางนวัตกรรม และมีความเป็นคนของท้องถิ่นมากกว่า จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนหรืออาสาสมัครในการตรวจเช็คนวัตกรรมหลายครั้งก่อนที่จะมีการใช้ความคิดใหม่ๆ หรือจะริ่รอดูสถานการณ์ก่อน เพื่อจะได้เห็นผลงานว่ามีผลประโยชน์คุ้มหรือไม่ ดังนั้น จึงมีบทบาทเสมือนเป็นตัวแทนของสมาชิกอื่นๆ ในสังคม ในการลดความไม่แน่ใจเกี่ยวกับสิ่งใหม่ๆ ลงไป โดยใช้เครือข่ายการติดต่อส่วนบุคคลเป็นสื่อกลาง กลุ่มบุคคลประเภทนี้มีอยู่ประมาณร้อยละ 13.5

4.3.3 กลุ่มส่วนใหญ่ (Majority) บุคคลในกลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดที่มีทัศนคติที่ต่อต้านนวัตกรรม ซึ่งตัดสินใจยอมรับสิ่งใหม่ก่อนสมาชิกโดยเฉลี่ยในสังคม มีความสัมพันธ์โดยสม่ำเสมอในกลุ่มเพื่อน มักเชื่อคำแนะนำ แต่จะไม่ค่อยได้เป็นผู้นำ และมักจะอยู่ในส่วนกลางที่เป็นตัวเชื่อมกลุ่มที่ยอมรับง่ายและกลุ่มที่ยอมรับช้า กลุ่มนี้จะไม่มั่นใจในตัวเองนัก มีความรู้รอบตัวและมีประสบการณ์จำกัดที่จะรับแนวคิดใหม่ ต้องใช้เวลาไตร่ตรอง ศึกษาเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไปใช้เวลานาน เมื่อแน่ใจว่าใช้ได้ผลแล้วจึงจะยอมรับมาปฏิบัติ กลุ่มบุคคลประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 34.0

4.3.4 กลุ่มยอมรับช้า (Late majority) บุคคลกลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหญ่เช่นเดียวกับกลุ่มที่ 3 จะยอมรับความคิดใหม่ๆ หลังจากคนส่วนใหญ่ยอมรับไปแล้วในระบบสังคม การยอมรับอาจเกิดจากทั้งความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจและการเพิ่มความกดดันทางด้านอื่นๆ ในสังคมมีมากขึ้น บุคคลกลุ่มนี้จะมีความหวั่นวิตกที่จะสูญเสียผลประโยชน์ หรือมองไม่เห็นคุณค่าของการเปลี่ยนแปลงนวัตกรรมใหม่ๆ จึงยึดมั่นอยู่ในวิธีเดิม และมีทัศนคติที่ไม่ค่อยชอบแนวคิดใหม่ ยังคงยึดมั่นในพฤติกรรมเดิม แต่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงเมื่อได้เห็นผลที่เห็นจริง กลุ่มบุคคลประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 34.0

4.3.5 ผู้ล่าช้า (Laggards) เป็นกลุ่มที่ก้าวไปไม่ทันกลุ่มอื่นๆ เนื่องจากเรียนรู้วัฒนธรรมและสิ่งใหม่ๆ ไม่ดีพอ มักรอความช่วยเหลือมากกว่าการช่วยเหลือตนเอง ขาดความกระตือรือร้น โดยทั่วไปจะมีอายุมาก การศึกษาน้อย มีเศรษฐกิจต่ำ มักจะเป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงานพอใจเฉพาะในสิ่งที่ตนเองทำอยู่ จึงเป็นกลุ่มที่ยากต่อการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลง การที่จะให้กลุ่มนี้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงต้องใช้เวลามากกว่ากลุ่มอื่นๆ กลุ่มบุคคลประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 16

4.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับ

ดิเรก ฤกษ์หรัย (อ้างถึงในอำนาจ ปาลาศ, 2547 : 42 - 43) ได้เสนอสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีทางการเกษตรนั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการด้วยกัน คือ

4.4.1 ปัจจัยเงื่อนไขหรือสภาวการณ์ทั่วไป ได้แก่

1) สภาพเศรษฐกิจ เกษตรกรที่มีปัจจัยการผลิตมากกว่ามีแนวโน้มที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่า เร็วกว่าเกษตรกรที่มีปัจจัยการผลิตน้อยกว่า

2) สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม มวลชนที่อยู่ในชุมชนหรือสังคมที่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีเก่าๆ อย่างเคร่งครัดมากกว่า มีลักษณะการแบ่งชนชั้นทางสังคมอย่างเด่นชัดกว่า มีลักษณะการทำงานเพื่อส่วนรวมน้อยกว่า มีค่านิยมและความเชื่อที่เป็นอุปสรรคต่อการนำเปลี่ยนแปลงมากกว่า มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ช้าลง และยอมรับในปริมาณที่น้อยกว่า

3) สภาพทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่สามารถติดต่อกับท้องถิ่นอื่นๆ โดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีเทคโนโลยีมากกว่า หรือเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิตมากกว่า จะมีผลทำให้เกิดแนวโน้มในการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เร็วกว่าและในปริมาณที่มากกว่า

4) สมรรถภาพในการดำเนินงานของสถาบันหรือองค์กรที่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร ถ้ามีประสิทธิภาพในการดำเนินการที่ให้ประโยชน์กับบุคคลเป้าหมาย จะทำให้เกิดการยอมรับและนำการเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วและง่ายขึ้น

4.4.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่

1) บุคคลเป้าหมายหรือผู้รับการเปลี่ยนแปลง พื้นฐานของเกษตรกรเป็นส่วนสำคัญเกี่ยวข้องกับการยอมรับการเปลี่ยนแปลง ได้แก่

(1) พื้นฐานทางบุคคล พบว่า เพศหญิงยอมรับการเปลี่ยนแปลงเร็วกว่าเพศชาย กลุ่มที่มีระดับการศึกษาและประสบการณ์สูงกว่า มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ครู อาจารย์มากกว่าจะยอมรับเร็วกว่า กลุ่มคนที่มีอายุน้อยกว่าจะมีการยอมรับเร็วกว่ากลุ่มคนที่มีอายุมากขึ้น

(2) พื้นฐานทางเศรษฐกิจ เกษตรกรที่มีกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดินมากกว่า มีรายได้มากกว่า มีทรัพยากรที่จำเป็นในการผลิตมากกว่า มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการผลิตมากกว่า มีแนวโน้มที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงเร็วกว่าและมากกว่าเกษตรกรที่มีน้อยกว่า

(3) พื้นฐานในการติดต่อสื่อสารของเกษตรกร ประสิทธิภาพในการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน รวมทั้งความคิดที่มีเหตุผลเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการยอมรับมากขึ้น

(4) พื้นฐานในเรื่องอื่นๆ เกษตรกรที่มีแรงจูงใจ มีความพร้อมทางด้านจิตใจมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่และต่อเทคโนโลยีที่นำมาเพื่อการเปลี่ยนแปลงจะมีแนวโน้มที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงมากกว่าและเร็วกว่า

2) ผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ตลอดจนครูอาจารย์ต้องมีอุดมการณ์ในการทำงาน สร้างความไว้วางใจ เป็นที่ยอมรับของเกษตรกร มีความสามารถในการถ่ายทอดและรับข่าวสาร ที่สำคัญต้องมีความเชื่อมั่นในเทคโนโลยีที่จะนำการเปลี่ยนแปลง มีความรู้ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีนั้นๆ และมีทัศนคติที่ดีต่อบุคคลเป้าหมาย

3) นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีทางการเกษตร ควรง่ายต่อการปฏิบัติและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกร ไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของคนในชุมชน รวมถึงความสอดคล้องเหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนด้วย

ขณะที่ ศูนย์ที่ สีสั่งข์ (2552 : 37) กล่าวถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับ
วิทยาการ ที่สำคัญประกอบด้วย

1. ปัจจัยส่วนตัวของผู้รับการถ่ายทอดวิทยาการ ได้แก่ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
และสังคม เจตคติทั่วไปเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง ความรู้ สถิติปัญญา ความสามารถในการตัดสินใจ
อายุ เพศ การอยู่ใกล้เมือง และความสนใจวิทยาการ การมองความจำเป็นในการรับวิทยาการ เจต
คติ และความเชื่อดั้งเดิม
2. ปัจจัยทางระบบสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ กลุ่มย่อยหรือกลุ่มเพื่อนบ้าน
เพราะมีผลต่อการชะลอหรือเป็นตัวเร่งในการยอมรับวิทยาการ
3. ปัจจัยของลักษณะวิทยาการเกษตร ได้แก่ ค่าใช้จ่ายและผลตอบแทนจะต้อง
คุ้มค่าและมีความสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับสภาพท้องถิ่น ไม่ยุ่งยากซับซ้อนในการปฏิบัติ นำไป
ทดลองได้ง่ายและมีความสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับสภาพท้องถิ่น สามารถสังเกตเห็นได้ชัด

5. โครงการหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว

กรมการข้าว (2555 : 12 - 16) สรุปโครงการหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการ
ผลิตข้าวไว้ว่าเป็นโครงการที่เตรียมพร้อมการรองรับการเปิดเสรีการค้าอาเซียน (AFTA) ที่จะส่งผล
ต่อการแข่งขันในตลาดการค้าข้าวกับประเทศในกลุ่มอาเซียน โดยมุ่งเน้นการเพิ่มศักยภาพการ
แข่งขัน โดยเฉพาะการลดต้นทุนการผลิต และการรักษาคุณภาพข้าวเปลือก เพื่อให้ชุมชนอื่นนำไป
ขยายผลในการพัฒนาองค์กรของชาวนาให้เข้มแข็งต่อไป ดำเนินงานในพื้นที่นำร่อง 6 จังหวัด
ได้แก่ จังหวัดอ่างทอง นครสวรรค์ อานาจเจริญ สุรินทร์ อุตรธานีและนครศรีธรรมราช การ
ดำเนินงานโครงการฯ มุ่งเน้นการจัดทำแปลงเรียนรู้และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเฉพาะ
พื้นที่ โดยการจัดการฝึกอบรมเกษตรกรเพื่อผลักดันให้เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการใช้ปัจจัย
การผลิตข้าวให้เหมาะสมด้วยเทคโนโลยีที่สามารถลดต้นทุนการผลิตข้าว เพื่อให้ได้ชุด
เทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับการผลิตที่สามารถลดต้นทุนการผลิตข้าวในพื้นที่ปลูกข้าวเฉพาะ
พื้นที่ต่างๆ ได้ และขยายผลให้กลุ่มเกษตรกรข้างเคียงต่อไป ในการดำเนินงานจะมุ่งเน้นการบูรณา
การร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ กรมการข้าว สำนักงาน
เศรษฐกิจการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน กรมชลประทาน กรมวิชาการ
เกษตร กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ และสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อ
เกษตรกรกรม

5.1 หลักการและเหตุผล

จากการแข่งขันในตลาดการค้าข้าวกับประเทศกลุ่มอาเซียน มีผลทำให้ศักยภาพในการแข่งขันทางการค้าข้าวของประเทศไทยในตลาดโลกลดลง แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นประเทศผู้ส่งออกสินค้าข้าวอันดับหนึ่งของโลกและราคาข้าวจะสูงขึ้น แต่เกษตรกรยังคงใช้วิธีการผลิตแบบเดิม คือมีการใช้ปัจจัยการผลิตที่สูงด้วยกรรมวิธีที่ไม่เหมาะสม ทำให้ต้นทุนการผลิตข้าวยังคงสูงขึ้นทุกปี และผลผลิตเฉลี่ยข้าวยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ หากเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตข้าว เช่น การใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ข้าวในอัตราที่แนะนำเพียง 15 - 20 กิโลกรัมต่อไร่ หรือปัจจุบันมีวิธีการปลูกข้าวแบบปักดำ โดยการใช้เครื่องจักรหรือการโยนกล้า สามารถลดอัตราเมล็ดพันธุ์ข้าวเหลือเพียง 5 - 10 กิโลกรัมต่อไร่ การใช้ปุ๋ยเคมีในอัตราที่เหมาะสมและในระยะเวลาที่ถูกต้อง ตลอดจนการเตรียมดินด้วยวิธีการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรที่เหมาะสมก็จะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิตดังกล่าวได้ เป็นผลให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ทั้งระบบและได้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น จนถึงทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นในที่สุด

ดังนั้น เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวของชาวนาและองค์กรชาวนาให้เข้มแข็ง รวมถึงการเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันทางการค้า สำหรับเตรียมพร้อมเพื่อการรองรับผลกระทบจากการเปิดเสรีการค้าอาเซียน (AFTA) จึงได้ดำเนินการโครงการหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว โดยมุ่งเน้นการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันโดยเฉพาะการลดต้นทุนการผลิตและการรักษาคุณภาพข้าวเปลือก เพื่อให้ชุมชนอื่นนำไปขยายผลในการพัฒนาองค์กรของชาวนาที่เข้มแข็งต่อไป

5.2 วัตถุประสงค์

5.2.1 เพื่อผลักดันให้เกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการใช้ปัจจัยการผลิตข้าวให้เหมาะสม ด้วยการปรับแนวคิดและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการผลิตข้าวให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ในทุกขั้นตอนการผลิต โดยใช้ต้นทุนที่เหมาะสมและสามารถเพิ่มผลผลิตและคุณภาพข้าวอย่างยั่งยืน

5.2.2 เพื่อสร้างและพัฒนาหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว เพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจเรื่องการผลิตข้าวให้แก่เกษตรกรเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในศูนย์ข้าวชุมชนและกลุ่มเกษตรกรชาวนา ซึ่งนับเป็นการผลักดันให้มาตรการลดต้นทุนการผลิตข้าวไปสู่การปฏิบัติจริง

5.3 พื้นที่ดำเนินการ ศูนย์ข้าวชุมชนหลักในพื้นที่นำร่อง 6 จังหวัด ได้แก่

- 5.3.1 ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านทองคริม ตั้งอยู่ที่ตำบลมงคลธรรมนิมิต อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง
- 5.3.2 ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านดงมัน ตั้งอยู่ที่ตำบลจันเสน อำเภอดาศึก จังหวัดนครสวรรค์
- 5.3.3 ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านหนองลุมพุก ตั้งอยู่ที่ตำบลลือ อำเภอปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ
- 5.3.4 ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านกันโกรง ตั้งอยู่ที่ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์
- 5.3.5 ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านคำกุง ตั้งอยู่ที่ตำบลหัวนาคำ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี
- 5.3.6 ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านเชียรเขา ตั้งอยู่ที่ตำบลเชียรเขา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช

5.4 วิธีการดำเนินการ

5.4.1 การประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงาน สำหรับเจ้าหน้าที่จากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการฯ เพื่อให้เกษตรกรในหมู่บ้านทั้งสมาชิกเก่าและสมาชิกใหม่ที่ขยายผลเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาในด้านการผลิตข้าวและเทคโนโลยีในการปลูกข้าวของชุมชน รวมทั้งร่วมกำหนดเทคโนโลยีที่เหมาะสมเฉพาะพื้นที่เพื่อใช้ในการลดต้นทุนการผลิตข้าวหรือเพิ่มผลผลิตข้าว

5.4.2 การจัดทำแปลงเรียนรู้และแปลงส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเฉพาะพื้นที่

1) จัดการฝึกอบรม หลักสูตร เทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าว เพื่อทำการถ่ายทอดเทคโนโลยีพื้นฐานความรู้การลดต้นทุนการผลิตข้าว การใช้ชุดเทคโนโลยีเฉพาะพื้นที่ทั้งระบบ รวมถึงเรื่องการจัดการดิน ปุ๋ยและน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การจดบันทึกข้อมูลต้นทุนการผลิตข้าว การป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรูข้าว

2) เลือกพื้นที่เพื่อจัดทำแปลงเรียนรู้/สาธิตในหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว และเพื่อเป็นพื้นที่ถ่ายทอดความรู้ชุดเทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าวและประเมินผลการตอบรับเทคโนโลยี

3) ส่งเสริมการขยายพื้นที่การใช้เทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าว โดยนำเทคโนโลยีจากแปลงต้นแบบไปขยายผล ด้วยการจัดทำแปลงส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการลดต้นทุนที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ จำนวน 6 แห่งๆ ละ 300 ไร่ และแปลงส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกลการเกษตรในการเตรียมดินและปลูกข้าว จำนวน 2 แห่ง (จังหวัดอ่างทองและนครสวรรค์) แห่งละ 200 ไร่

5.4.3 จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในเชิงรุก ได้แก่ เอกสารประกอบการจัดทำแปลงสาธิต เอกสารคำแนะนำชุดเทคโนโลยี คู่มือการปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่และเกษตรกร สมุดจดบันทึกต้นทุนการผลิตข้าว รวมทั้งจัดทำวีดิทัศน์แนะนำหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว วีดิทัศน์ขั้นตอนการลดต้นทุนการผลิตข้าว เป็นต้น

5.4.4 การจัดงานวันรณรงค์ถ่ายทอดเทคโนโลยี (Field day) เพื่อนำเสนอผลงานการดำเนินงานแปลงเรียนรู้/สาธิต โดยนำเสนอการใช้เทคโนโลยีต่างๆ เปรียบเทียบกับวิธีการที่ปฏิบัติอยู่เดิม ให้กลุ่มเกษตรกรที่ร่วมดำเนินการเป็นผู้นำเสนอผลงานด้วยตนเอง และนำเกษตรกรภายนอกกลุ่มเข้าเยี่ยมชมและเรียนรู้ในแปลงเรียนรู้/สาธิต

5.4.5 วิเคราะห์และประเมินผลการตอบรับการใช้เทคโนโลยีของเกษตรกร โดยการเก็บข้อมูลการผลิตข้าวทั้งระบบของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจากระบบการผลิตข้าวด้วยเทคโนโลยีที่นำเสนอให้เป็นทางเลือก เปรียบเทียบกับวิธีการเดิมที่เกษตรกรผลิต พร้อมทั้งศึกษาวิเคราะห์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สรุปรายงานผลการปฏิบัติงานทั้งมิติการผลิต มิติเศรษฐกิจ และมิติสังคม

5.5 ประโยชน์ที่ได้รับ

5.5.1 เกษตรกรมีความสามารถลดต้นทุนการผลิตข้าวด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสมเฉพาะพื้นที่ (Best practice for site specific) และขยายผลเพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าวในพื้นที่ใกล้เคียง

5.5.2 การพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวของชาวนาและองค์กรชาวนาที่เข้มแข็ง รวมถึงการเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันทางการค้า สำหรับเตรียมพร้อมเพื่อการรองรับผลกระทบจากการเปิดเสรีการค้าอาเซียน (AFTA) พร้อมทั้งสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรตามหลักพึ่งพาตนเอง และการพัฒนาองค์กรของชาวนาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ทำให้อาชีพทำนามีความยั่งยืนก่อให้เกิดความมั่นคงให้กับเกษตรกรในพื้นที่

6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าวของเกษตรกรในหมู่บ้านชุมชนต้นแบบอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้รวบรวมผลงานวิจัยต่างๆ นำมากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยมีตัวแปรประกอบด้วย

6.1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ประกอบด้วย อายุ จำนวนแรงงานที่ใช้ปลูกข้าว รายได้ ขนาดพื้นที่ปลูกข้าว ต้นทุนการผลิตข้าว ผลผลิตข้าว มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าว โดยมีรายละเอียด ดังนี้

6.1.1 อายุ จากผลการศึกษารูจีพร จารุพงศ์ (2543 : 90) พบว่า อายุของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกข้าวหอมมะลิของเกษตรกรในอำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ไพรวลัย โลหะทิน (2547 : 88 - 89) พบว่า อายุมีความเกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในจังหวัดอุบลราชธานี โสรนันท์ เต็มศรีรัตน์ (2552 : บทคัดย่อ) พบว่า อายุมีความเกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนผลการศึกษาของวิเชียร บรรจงการ (2552 : 53) พบว่า อายุของเกษตรกรมีผลต่อการปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ในการปลูกข้าวญี่ปุ่นของเกษตรกรจังหวัดเชียงใหม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

6.1.2 จำนวนแรงงานที่ใช้ปลูกข้าว ผลการศึกษาของสามารถ เสถียรทิพย์ (2548 : 99) พบว่า แรงงานในครัวเรือนมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 กับการยอมรับการใช้ปุ๋ยพืชสดเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวหอมมะลิของหมอดินอาสาไปในทิศทางเดียวกัน และสุรศักดิ์ ม่วงมูล (2550 : 85 - 86) พบว่า จำนวนแรงงานภาคเกษตรมีความเกี่ยวข้องอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในทิศเชิงลบกับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกข้าวลูกผสมของเกษตรกรจังหวัดกำแพงเพชรในขั้นตอนการเก็บเกี่ยวข้าวลูกผสม แต่ขัดแย้งกับผลการศึกษาของบุหงา เขียวขำ (2550 : 66) พบว่า จำนวนแรงงานทำนาในครัวเรือน ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนจังหวัดนครสวรรค์

6.1.3 รายได้ จากผลการศึกษาของวิเชียร บรรจงการ (2552 : 53) พบว่า รายได้จากการผลิตข้าวญี่ปุ่นมีผลต่อการปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ในการปลูกข้าวญี่ปุ่นของเกษตรกรจังหวัดเชียงใหม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เช่นเดียวกันสอดคล้องกับ โจมศิริ แก้วเกตุ (2553 : 117) พบว่า รายได้ในภาคเกษตรของเกษตรกรมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตข้าวด้านการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว แต่ขัดแย้งกับการศึกษาของ โสรนันท์ เต็มศรีรัตน์ (2552 : 74) พบว่า รายได้จากการผลิตเมล็ดพันธุ์มีความสัมพันธ์อย่างไม่มีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 กับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในจังหวัดร้อยเอ็ด

6.1.4 ขนาดพื้นที่ปลูกข้าว จากผลการศึกษาของสมเจตน์ สวัสดิ์มงคล (2545 : 64) พบว่า ขนาดพื้นที่ทำนามีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนประสงค์ ทองพันธ์ (2548 : 78) พบว่า ขนาดพื้นที่นาในการผลิตเมล็ดพันธุ์มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในขั้นตอนการเตรียมการปลูกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เช่นเดียวกับสามารถ เสถียรทิพย์ (2548 : 99) พบว่า จำนวนพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 กับการยอมรับการใช้ปุ๋ยพืชสดเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวหอมมะลิในทิศทางตรงกันข้าม และ โจมศิริ แก้วเกตุ (2553 : 127) พบว่า ขนาดพื้นที่ปลูกมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตข้าวในภาพรวม

6.1.5 ต้นทุนการผลิตข้าว จากผลการศึกษาของสุรศักดิ์ ม่วงมูล (2550 : 85 - 86) พบว่า ต้นทุนการผลิตข้าวต่อไร่มีความเกี่ยวข้องอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในทิศเชิงลบกับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกข้าวลูกผสมของเกษตรกรจังหวัดกำแพงเพชรในขั้นตอนการปลูกข้าวลูกผสม สอดคล้องกับวิเชียร บรรจงการ (2552 : 53) พบว่า ต้นทุนการผลิตข้าวญี่ปุ่นมีผลต่อการปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ในการปลูกข้าวญี่ปุ่นของเกษตรกรจังหวัดเชียงใหม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ โจมศิริ แก้วเกตุ (2553 : 132 - 133) พบว่า ต้นทุนในการผลิตข้าวมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตข้าวด้านการปลูก

6.1.6 ผลผลิตข้าว จากผลการศึกษาของนันทกา แสงจันทร์ (2546) พบว่า ปริมาณผลผลิตมีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปรับปรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุในการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 ของเกษตรกรในจังหวัดร้อยเอ็ด ทำนองเดียวกันการศึกษากองประสงค์ ทองพันธ์ (2548 : 66) พบว่า ผลผลิตเมล็ดพันธุ์เฉลี่ยต่อไร่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในขั้นตอนการเตรียมการก่อนปลูกอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ

0.01 และสุรศักดิ์ ม่วงมุล (2550 : 80 - 87) พบว่า ผลผลิตข้าวต่อไร่มีความเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีการปลูกข้าวลูกผสมขั้นการปลูกและการดูแลรักษาของสมาชิกสมาคมชาวนา จังหวัดกำแพงเพชร

6.2 ระดับความรู้ของเกษตรกร ผลการศึกษาของโนมศิริ แก้วเกตุ (2553 : 136) พบว่า ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตข้าวมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตข้าวในภาพรวม และสุนิสา วัชรเมฆขลา (2545 : 110 - 111) พบว่า ความรู้ของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกข้าวอินทรีย์ในด้านการใช้อินทรีย์วัตถุ และการป้องกันกำจัดวัชพืชอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งแสดงว่าเกษตรกรที่มีความรู้มากจะมีการยอมรับการใช้อินทรีย์วัตถุในการปลูกข้าวอินทรีย์มากขึ้น เช่นเดียวกันเกษตรกรที่มีความรู้มากจะมีการป้องกันกำจัดวัชพืชมากขึ้นด้วย

6.3 ทักษะของเกษตรกร จากผลการศึกษาของสุพัฒน์ อ่อนคง (2545 : 58) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดราชบุรี พบว่า เทคโนโลยีที่มีความยุ่งยากมากเกษตรกรจะยอมรับไปปฏิบัติได้น้อย สอดคล้องกับประสงค์ ทองพันธ์ (2548 : 80) พบว่า ทักษะที่มีต่อการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ข้าวมีความเกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในจังหวัดสกลนคร และไสรนันท์ เดิมศิริรัตน์ (2552 : 74) พบว่า ทักษะของเกษตรกรต่อการจัดทำแปลงขยายเมล็ดพันธุ์ข้าวมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในจังหวัดร้อยเอ็ด

สรุปจากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรเพื่อนำมาทดสอบสมมติฐานดังนี้ สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ อายุ จำนวนแรงงานที่ใช้ปลูกข้าว รายได้ ขนาดพื้นที่ปลูกข้าว ต้นทุนการผลิตข้าว และผลผลิตข้าว ระดับความรู้ของเกษตรกร และทัศนคติของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าวในเชิงความคิดเห็น และในเชิงปฏิบัติ